

تعاون، سال بیست و یکم، دوره جدید، شماره ۴، زمستان ۱۳۸۹

بررسی اثربخشی فعالیتهای آموزشی ترویجی در ارتقای سطح دانش اعضای تعاونیهای تولیدی کشاورزی استان سمنان

میثم سلوکی^۱، دکتر ایرج ملک محمدی^۲، دکتر محمد چیدری^۳

تاریخ دریافت: ۸۹/۱۰/۱۸ تاریخ پذیرش: ۸۹/۱۲/۷

چکیده

تحقیق حاضر به بررسی اثربخشی فعالیتهای آموزشی ترویجی در ارتقای سطح دانش اعضای تعاونی تولیدی کشاورزی استان سمنان می پردازد. این تحقیق از نوع کاربردی است که به روش علی - ارتباطی انجام شده است. متغیر وابسته، اثربخشی فعالیتهای آموزشی ترویجی در ارتقای سطح دانش اعضای تعاونی تولیدی کشاورزی و متغیرهای مستقل در پنج گروه شامل: ویژگیهای شخصی، اجتماعی، اقتصادی، فعالیتهای آموزشی ترویجی و زراعی تقسیم بندی شدند. جامعه آماری مطالعه شامل ۳۳۵۷ نفر از اعضای تعاونی تولیدی کشاورزی بوده که در دوره های آموزشی ترویجی شرکت کرده اند و بر اساس فرمول کوکران تعداد ۲۰۹ نمونه پرسشنامه ها را به طور صحیح تکمیل نمودند. شیوه اجرای تحقیق به صورت میدانی و با

---

۱. کارشناس ارشد ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

e-mail: meysam.solouki@yahoo.com

۲. استاد دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران

۳. استاد دانشکده کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس

استفاده از پرسشنامه بوده و روایی محتوایی پرسشنامه با کسب نظر متخصصان و استادان تعیین و پس از اعمال اصلاحات لازم و آزمون مقدماتی، ضریب آلفای کرونباخ ۹۱ درصد به دست آمده است. برای تحلیل داده ها از نرم افزار Spss ۱۶ استفاده شد. جهت تعیین تأثیر متغیرهای مستقل بر وابسته از رگرسیون چندمتغیره استفاده گردید.

نتایج حاصل از تأثیر جمعی متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته از طریق رگرسیون چندمتغیره به روش گام به گام حاکی از آن است که متغیرهای نقشهای توسعه‌ای ترویج، منابع آموزشی، روش آموزشی و مراحل تولید محصول ۵۳/۸ درصد تغییرات حاصل بر روی متغیر وابسته دانش را تبیین کردند. همچنین با توجه به نتایج تحقیق می‌توان پیشنهاد داد که مطالب و محتوای برنامه‌ها به صورتی طراحی و اجرا شود تا با مسائل و شرایط اقتصادی، اجتماعی و فنی اعضای تعاونیها مطابقت داشته باشد و بتواند به آنها در حیطه کاری و تخصصی فعالیتشان در تعاونی کمک نماید. همچنین از اعضای تعاونیها و شرکت کنندگان در دوره‌ها در طراحی، اجرا و ارزشیابی برنامه‌ها و فعالیتهای آموزشی ترویجی باید کمک گرفت تا هم اعضا با توجه به نیازهاشان در فرایند برنامه‌ریزی شرکت نمایند و هم روحیه همکاری و تشریک مساعی خود را که یکی از ارکان اساسی تشکیل تعاونیها می‌باشد، حفظ کنند.

کلیدواژه‌ها:

اثر بخشی، آموزش، ترویج، دانش، تعاونی تولیدی کشاورزی، سمنان

مقدمه

تعاون یکی از بخشهای مهم اقتصادی کشور در جذب سرمایه‌گذاری مولد و اشتغالزای می‌باشد. این بخش در صورت رفع موانع و محدودیتهای در زمینه تولید و ارتقای ضریب امنیت سرمایه‌گذاری داخلی و در صورت اجرای سیاستهای حمایتی و بازنگری در قوانین و مقررات آیین‌نامه‌های اجرایی حمایت از سرمایه‌گذاران، با اعمال سیاستهای مالی و پولی هماهنگ و

تنظیم قوانین کسب و کار اثر بخش می تواند به عنوان محور توسعه اقتصادی در جذب سرمایه گذاری و همچنین ایجاد اشتغال مولد نقش سازنده ای داشته باشد و به عنوان یک بازوی قوی اقتصادی- اجتماعی در خدمت توسعه کشور قرار گیرد (Kluge, Meffert & Stein, 2000).

شرکتهای تعاونی مؤسسات یا بنگاههایی هستند که خدمات اجتماعی لازم را در اختیار اعضای خود قرار می دهند و در تمامی بخشهای اقتصادی کشور و در هر برهه ای از زمان و مکان می توان آنها را مشاهده نمود (Fairbairn, 2001, 24).

در کشور ما نیز با توجه به سیاست کاهش تصدیگری دولت، اجرای برنامه خصوصی سازی و لزوم جلب مشارکت مردم و همچنین توسعه خدمات رسانی و حمل و نقل، ضرورت تشکیل این گونه تعاونیها بیش از پیش مطرح شده است. در این باره یکی از این تشکلهای غیر دولتی در بخش کشاورزی که نقش مؤثری می تواند در کاهش تصدیگری دولت داشته باشد، شرکتهای تعاونی تولیدی کشاورزی (روستایی) است (نسیمی، ۱۳۸۴).

تجربه نشان می دهد که توسعه انسانی پایدار حاصل فرهنگ مشارکت است. هنگامی که هدف نهایی یک جامعه پایدار از لحاظ مالی و زیست محیطی بر محور توسعه باشد، همکاری میان سازمانهای دولتی و غیر دولتی و کارشناسان مبنایی را برای مشارکت لازم فراهم می آورد. یک گروه (کارشناسان) می توانند روشها و اطلاعات لازم را به نحوی منتقل کنند که جوامع بتوانند به صورتی کارآمد، عادلانه و پایدار از منابع خود استفاده کنند و در زمینه مهارتهای جدید لازم آموزش ببینند. در این میان می توان به نقش توسعه منابع انسانی و اهمیت آن در شکل گیری و پویایی تعاونیها اشاره نمود. به عبارتی با توجه به موضوع مورد نظر ما و مقوله تعاونیها، مشارکت اعضا در داخل تعاونیهاشان و ارائه برنامه های آموزشی و ترویجی لازم سبب توسعه انسانی پایدار و موفق می شود که این به نوبه خود باعث رشد و شکوفایی و پویایی تعاونیها و ارتقای قابلیتهای اعضای تعاونیها می شود. اندرسون و فدر (Anderson & Feder, 2004) مهمترین نقش ترویج را توسعه منابع انسانی در حیطه مورد نظر فعالیتهای حرفه ای می دانند. سعید (Saiyed, 2003) توسعه منابع انسانی را بهبود دانش، مهارتها، نگرشها و خلاقیتها می داند.

گایا (Gaaya,2001) ترویج را خدمت یا نظامی می داند که از طریق آموزش به بهبود روشهای زراعی و فنون، افزایش اثربخشی تولید و درآمد، بهبود سطح زندگی و افزایش استانداردهای آموزشی و اجتماعی زندگی روستایی کمک می کند و به نقل از تعریف موردنظر کنگره جهانی توسعه روستایی و اصلاحات کشاورزی، ترویج، تشویق و درگیری گروههای غیر برخوردار (مردان، زنان، جوانان و ...) در افزایش خودتکایی فردی و جمعی در موضوعات محیطی و جمعیتی است. در واقع ترویج مجموعه ای از مداخله گری های ارتباطی به منظور برطرف کردن موقعیتهای غامض و دشوار از طریق فرایندهای چندگانه می باشد (Wikipedia,2008).

نقش فعالیتهای ترویج اکثراً به صورت مستقیم قابل سنجش و اندازه گیری نبوده و معمولاً در درازمدت به وقوع می پیوندد. از سوی دیگر انعطاف ناپذیری ترویج در قبال تغییرات محیطی در کشاورزی، توجه به بزرگ مالکان، تبعیت از سیاستهای دولتی و مبدل شدن آن به ابزاری سیاسی، ناهماهنگی و سطح پایین سواد در جامعه روستایی - که اثربخشی و کارآمدی ترویج را تحت الشعاع قرار داده و باعث شده است تا بسیاری از نوآورها با عدم پذیرش بهره برداران روستا مواجه شوند باعث دیدگاه منفی نسبت به ترویج شده است (Qamar,2005). آموزش و ترویج کشاورزی با استفاده از روشهای مختلف و وسایل و امکانات مناسب آموزشی در راستای اهداف مورد نظر، مخاطبان و ذینفعان خویش (در این تحقیق اعضای تعاونیها) را مورد آموزش قرار داده تا تغییرات لازم در دانش، بینش، نگرش و ارتقای مهارتهای لازم را در آنها به وجود آورد؛ چرا که با استفاده از یافته های علمی و فنی نوین، بهره وری بیشتر و افزایش تولید و نهایتاً افزایش درآمد، شرایط بهتری در زندگی اعضا و ذینفعان پدیدار خواهد شد. لذا اهمیت و ضرورت ترویج و آموزش کشاورزی جهت تغییرات در اعضای تعاونیهای تولید کشاورزی به عنوان سرمایه های ملی و منابع انسانی کشور و یک قشر مولد و مهم و تأثیرگذار در بخش کشاورزی کشور ضروری می باشد (صادقی، ۱۳۸۶). در این میان وظایف و نقش ترویج در تعاونیها، افزایش مهارتهای فنی در امور تولید تعاونیها،

اطلاع رسانی درباره فرایند مربوط به تعاونیها، آگاه سازی افراد از کارکردهای تعاونیها، ارائه و نشر نوآوری ها در حیطه کاری تعاونیها (حیطه فنی و...)، بهبود نگرش افراد نسبت به تعاونیها و... می باشد. از این رهگذر به فعالیتهای آموزشی ترویجی که فرایند نظام مند و پویای آموزشی برای تغییر و ارتقای سطح دانش، مهارت و نگرش اعضای تعاونیهای تولیدی کشاورزی می باشد، اشاره می گردد.

فعالیتهای آموزشی ترویجی و برگزاری دوره های آموزشی ترویجی با عناوین راهکارهای بهره وری گیاهان گلخانه ای، پرورش و تولید خیار گلخانه ای در بستر خاکی، گیاهان گلخانه ای، بازاریابی محصولات و فراورده های کشاورزی، مدیریت نهالستان و مدیریت واحدهای کشاورزی استان سمنان اجرا شده است (اداره کل تعاون استان سمنان، ۱۳۸۶). به منظور بررسی میزان تأثیر ترویج لازم است اثربخشی این برنامه ها بررسی شود.

در مطالعه ای که روی اثربخشی دوره های ترویجی چند منظوره در حفظ و احیای مراتع شهرستان گرمسار انجام شد نتایج نشان داد که بین سطح تحصیلات، میزان انطباق هدف با نیاز آموزشی، میزان انطباق محتوا با نیاز آموزشی، واضح و قابل فهم بودن مطالب آموزشی، میزان ارتباط آموزشگر با بهره برداران، تمایل به شرکت مجدد در کلاسهای آموزشی، رضایت از دوره های آموزشی، نو بودن مطالب آموزشی و انطباق محیط آموزشی با شرایط بهره برداران با متغیر وابسته یعنی اثربخشی دوره های ترویجی رابطه مثبت و معنی دار وجود دارد (قناعت، ۱۳۸۵).

رنچی و همکارانش (Renchie & et al., 2004) در مقاله ای تحت عنوان «اثربخشی برنامه های آموزشی کشاورزان» به این نتیجه دست یافتند که مهارت آنان پس از اتمام برنامه به طور معنی داری افزایش یافته بود. بین سن، سابقه کشاورزی و سطح تحصیلات با تحقق اهداف، رابطه معنی داری پیدا نشد. از نظر شرکت کنندگان بهترین نحوه آموزش استفاده از اسلاید، سخنرانی و بحث بود.

بارت و همکارانش (Barret & et al., 2005) در مقاله‌ای تحت عنوان «اثر بخشی عملکرد مشاوران ترویجی» به این نتیجه دست یافتند که دانش، مهارت، علائق و اعتماد به نفس شرکت کنندگان در برنامه آموزشی، بعد از اتمام دوره افزایش معنی داری یافته بود. هدف کلی تحقیق حاضر بررسی اثر بخشی فعالیتهای آموزشی ترویجی در ارتقای سطح دانش اعضای تعاونیهای تولیدی کشاورزی استان سمنان می باشد. لذا برای دستیابی به هدف کلی این تحقیق هدف اختصاصی زیر باید دنبال شود:

بررسی نقش ترویج در بهبود فعالیت تعاونیهای تولیدی کشاورزی از دیدگاه اعضای این تعاونیها.

مواد و روشها

تحقیق حاضر از نوع تحقیقات کاربردی و به روش علی و ارتباطی است. منطقه مورد بررسی در این تحقیق، استان سمنان شامل چهار شهرستان سمنان، شاهرود، گرمسار و دامغان می باشد که براساس نتایج تفصیلی و آمار اداره کل تعاون استان سمنان در سال ۱۳۸۸ دارای ۴۴۴ تعاونی تولیدی کشاورزی و ۳۳۵۷ عضو می باشد. در این تحقیق جمعیت مورد نظر شامل کلیه اعضای تعاونیهای تولیدی در چهار شهرستان استان می باشند. تعداد نمونه آماری بر اساس فرمول کوکران ۲۰۹ نفر برآورد شد. در این مطالعه به منظور انجام نمونه گیری از میان جامعه آماری موجود، از روش نمونه گیری طبقه ای نسبی استفاده گردید. ابزار اصلی مورد استفاده در این تحقیق پرسشنامه بوده است. سئوالات با استفاده از مبانی نظری و تحقیقات انجام شده و فرضیات تحقیق، طراحی شد که پس از تعیین روایی و اعتبار، اصلاحات لازم بر روی آن صورت پذیرفت و از روش میدانی برای تکمیل آن استفاده گردید.

برای سنجش اعتبار پرسشنامه، تعداد ۲۰ نسخه از آن توسط اعضای تعاونیهای تولیدی کشاورزی شهرستان ورامین تکمیل گردید. پرسشنامه تکمیل شده با استفاده از نرم افزار SPSS16 و با روش آلفای کرونباخ مورد سنجش قرار گرفت که ضریب آلفای به دست آمده نیز برابر با ۰/۹۱٪ گردید. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات از روش توصیفی (فراوانی،

درصد، میانگین و واریانس) و علی‌ارتباطی (رگرسیون) استفاده شد. همچنین به منظور اولویت‌بندی و طبقه‌بندی مهمترین نیاز آموزشی اعضای تعاونی و میزان اثر برنامه‌های ترویجی از ضریب تغییرات (از تقسیم انحراف معیار بر میانگین به دست می‌آید) که ضریبی ترکیبی است استفاده گردید. کار اصلی این ضریب مشخص کردن مهمترین اولویت دیدگاهی پاسخگویان در خصوص سؤال مورد نظر تحقیق است.

نتایج و بحث

براساس نتایج این مطالعه همان طور که از جدول ۱ مشاهده می‌شود، بیشترین فراوانی اعضا مربوط به سنین بین ۲۶ تا ۳۰ سال می‌باشد و به طور کلی ۲۳ درصد جامعه در این محدوده سنی قرار دارند که نشان‌دهنده سنین جوانی برای فعالیتهای تعاونی است که امکان انجام فعالیتهای سازندگی وسیعتر را فراهم می‌کند. همچنین مستترین عضو تعاونی ۶۸ سال و جوانترین عضو دارای ۲۳ سال سن است.

جدول ۱. توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس سن

سن اعضا (سال)	فراوانی	درصد نسبی	درصد معتبر	درصد تجمعی
کمتر از ۲۵	۱۰	۴/۸	۵/۰	۵/۰
۲۶ - ۳۰	۴۶	۲۲/۱	۲۳/۰	۲۸/۱
۳۱ - ۳۵	۲۹	۱۳/۹	۱۴/۵	۴۲/۷
۳۶ - ۴۰	۲۴	۱۱/۵	۱۲/۰	۵۴/۸
۴۱ - ۴۵	۴۵	۲۱/۵	۲۲/۵	۷۷/۴
۴۶ - ۵۰	۴	۱/۹	۲/۰	۷۹/۴
۵۱ - ۵۵	۲۸	۱۳/۴	۱۴/۰	۹۳/۵
بیشتر از ۵۶	۱۳	۶/۱	۶/۵	۱۰۰
بدون پاسخ	۱۰	۴/۸		
جمع	۲۰۹	۱۰۰	۱۰۰	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

میانگین: ۳۹/۳۷۱۹ میانه: ۳۸ مد: ۲۶ انحراف معیار: ۱/۰

جدول ۲ نشان می‌دهد که شغل اصلی ۳۱/۳ درصد از اعضا با بیشترین فراوانی کشاورزی می‌باشد. ۲۳/۷ درصد از پاسخگویان دارای شغل اصلی دامداری، ۱۲/۶ درصد آزاد، ۲۶/۸ درصد نیز کارمند و ۵/۶ درصد دارای سایر مشاغل بودند.

جدول ۲. توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس شغل اصلی

درصد معتبر	درصد نسبی	فراوانی	شغل اصلی
۳۱/۳	۲۹/۷	۶۲	کشاورزی
۲۳/۷	۲۲/۵	۴۷	دامداری
۱۲/۶	۱۲/۰	۲۵	آزاد
۲۶/۸	۲۵/۴	۵۳	کارمند
۵/۶	۵/۳	۱۱	سایر
-	۵/۳	۱۱	بدون پاسخ
۱۰۰	۱۰۰	۲۰۹	جمع

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول ۳ مبین میزان تحصیلات اعضاست که نتایج آن نشان می‌دهد ۶/۵ درصد بی‌سواد بوده‌اند، ۴ درصد دارای تحصیلات ابتدایی، ۲ درصد دارای تحصیلات راهنمایی، ۲۹/۶ درصد دارای تحصیلات دبیرستانی، ۲۰/۱ درصد دارای دیپلم، ۳۰/۲ درصد دارای فوق دیپلم، ۷/۵ درصد دارای لیسانس بوده‌اند که این مسئله مبین سطح تحصیلات مناسب اعضای تعاونیهای تولیدی کشاورزی می‌باشد و امکان برگزاری دوره‌های آموزشی ترویجی را با دانش و مطالب جدید و بروز و نیز انجام فعالیتهای سازندگی وسیعتر فراهم می‌کند.

جدول ۳ توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس سطح تحصیلات

سطح تحصیلات	فراوانی	درصد نسبی	درصد معتبر	درصد تجمعی
بی سواد	۱۳	۶/۲	۶/۵	۶/۵
ابتدایی	۸	۳/۸	۴/۰	۱۰/۶
راهنمایی	۴	۱/۹	۲/۰	۱۲/۶
از اول تا سوم دبیرستان	۵۹	۲۸/۲	۲۹/۶	۴۲/۲
دیپلم	۴۰	۱۹/۱	۳۰/۲	۶۲/۳
فوق دیپلم	۶۰	۲۸/۷	۷/۵	۹۲/۵
لیسانس	۱۵	۷/۲	۷/۵	۱۰۰
بدون پاسخ	۱۰	۴/۸	-	-
جمع	۲۰۹	۱۰۰	۱۰۰	-

مأخذ: یافته های تحقیق

همان طور که در جدول ۴ مشاهده می شود، ۳۶ درصد از اعضا با بیشترین فراوانی یعنی ۷۱ نفر اظهار داشته اند که نوع تعاونی که در آن عضوند پرواربندان می باشد. همچنین ۲۸/۴ درصد از اعضا عضو تعاونی گلخانه و ۸/۱ درصد عضو تعاونی طیور، ۱۴/۲ درصد عضو تعاونی شیر و ۱۳/۲ درصد عضو تعاونیهای دیگر بوده اند.

جدول ۴. توزیع فراوانی نظر اعضا در خصوص نوع عضویت در تعاونی

نوع تعاونی	فراوانی	درصد نسبی	درصد معتبر
پرواربندان	۷۱	۳۴/۰	۳۶/۰
گلخانه	۵۶	۲۶/۸	۲۸/۴
طیور	۱۶	۷/۷	۸/۱
شیر	۲۸	۱۳/۴	۱۴/۲
غیره	۲۶	۱۲/۴	۱۳/۲
بدون پاسخ	۱۲	۵/۷	-
جمع	۲۰۹	۱۰۰	۱۰۰

مأخذ: یافته های تحقیق

جدول ۵ نشان می دهد که متوسط سابقه عضویت در تعاونی برابر ۵/۳ سال می باشد که کمترین سابقه عضویت در تعاونی ۱ سال و بیشترین آن ۲۰ سال است. بیشترین فراوانی مربوط به طبقه ۳ تا ۴ سال سابقه عضویت در تعاونی با فراوانی ۵۵ نفر می باشد و لذا می توان گفت اکثر اعضای تعاونی سابقه بالایی در زمینه تعاونی تولیدی کشاورزی ندارند و بنابراین از لحاظ تجربه و آشنایی با تعاونیها شرایط چندان مناسبی ندارند که این مسئله خود برگزاری دوره ها و فعالیتهای آموزشی ترویجی را در حیطه کاری اعضای تعاونیها بیش از پیش می طلبد.

جدول ۵. توزیع فراوانی سابقه عضویت در تعاونی بر حسب سال

سابقه عضویت در تعاونی (سال)	فراوانی	درصد نسبی	درصد معتبر	درصد تجمعی
کمتر از ۲	۴۸	۲۲/۹۶	۲۴	۲۴
۳-۴	۵۵	۲۶/۳۱	۲۷/۵	۵۱/۵
۵-۶	۳۳	۱۵/۷۸	۱۶/۵	۶۸
۷-۸	۲۵	۱۱/۹۶	۱۲/۵	۸۰/۵
۹-۱۰	۳۲	۱۵/۳۱	۱۶	۹۶/۵
بیشتر از ۱۰	۷	۳/۳۲	۳/۵	۱۰۰
بدون پاسخ	۹	۴/۳۲	-	
جمع	۲۰۹	۱۰۰	۱۰۰	

مأخذ: یافته های تحقیق

میانگین: ۵/۳ میانه: ۴ سال مد: ۵ سال انحراف معیار: ۳/۷

اولویت بندی میزان اثر فعالیتهای ترویجی در هر یک از مراحل فعالیتهای تولیدی کشاورزی

در خصوص اولویت بندی میزان اثر هر یک از برنامه های آموزشی نتایج مبین آن است که فعالیتهای مربوط به کاشت محصول با میانگین ۳/۲۵۸۴ و ضریب تغییرات ۵۲/۶۴ در اولویت اول قرار دارد و فعالیتهای مربوط به داشت محصول، برداشت محصول، فروش محصول، نگهداری دام، تولید دام و فروش دام در اولویت دوم تا هفتم قرار دارند (جدول ۶).

جدول ۶. اولویت بندی دیدگاه‌های مربوط به میزان فعالیتهای ترویج در هر یک از مراحل

فعالیت‌های تولیدی کشاورزی

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	اولویتها
۱	۵۲/۶۴	۱/۷۱۵۳۸	۳/۲۵۸۶	کاشت محصول
۲	۵۲/۹۱	۱/۶۷۳۴۲	۳/۱۶۲۷	داشت محصول
۳	۶۰/۱۳	۱/۸۵۵۹۳	۳/۰۸۶۱	برداشت محصول
۴	۶۹/۷۶	۱/۸۹۸۷۷	۲/۷۲۲۵	فروش محصول
۵	۷۳/۰۳	۱/۸۳۵۶۰	۲/۵۱۳۴	نگهداری دام
۶	۷۷/۲۸	۲/۰۰۲۳۶	۲/۵۹۰۹	تولید دام
۷	۸۲/۵۷	۱/۹۲۵۲۸	۲/۳۳۱۶	فروش دام

مأخذ: یافته های تحقیق

در جدول ۷ رابطه بین متغیرهای تحقیق مورد بررسی قرار گرفت که برای متغیرهای رتبه ای از همبستگی اسپیرمن و متغیرهای اسمی از همبستگی اسمی (مناسب) استفاده شد. نتایج حاصل از ضریب همبستگی اسپیرمن نشان می دهد که بین متغیرهای شغل اصلی، مشاوره با کارشناسان ترویج، بازدید از تعاونی نمونه، فیلم آموزشی و ویدئویی، شرکت در کلاس آموزشی ترویجی، تماس با مروج، بازدید از مزارع و تعاونی نمونه، نمایش فیلم، گردش علمی، شرکت در کارگاه های آموزشی، مطالعه نشریات و مجلات ترویجی، شرکت در طرحهای تحقیقی ترویجی، محتوای آموزشی، توانایی آموزشگر، فناوریهای آموزشی، توسعه منابع انسانی و مشارکت اعضا در طراحی و سرانجام اجرا و ارزشیابی برنامه ها با اثربخشی فعالیتهای آموزشی ترویجی در ارتقای دانش اعضای تعاونی رابطه معنی داری در سطح ۹۹ درصد وجود دارد. سرانجام بین متغیرهای استفاده از رادیو و تلویزیون، محیط عملی، افزایش تولید و درآمد، شرکت در دوره آموزشی در مراحل تولید محصول با اثربخشی فعالیتهای آموزشی ترویجی در ارتقای دانش اعضای تعاونی رابطه معنی داری در سطح ۹۵ درصد وجود

دارد. همچنین بین متغیرهای سن اعضا، تحصیلات، کل درآمد سالانه، سابقه عضویت، درآمد حاصل از تعاونی، سطح زیر کشت، رهبران محلی، همکاران با تجربه، اعضای تعاونی نمونه، سخنرانی، بحث گروهی، پرسش و پاسخ و سمینار با اثربخشی فعالیتهای آموزشی ترویجی در ارتقای دانش اعضای تعاونی رابطه معنی داری وجود ندارد.

جدول ۷. رابطه بین متغیرهای تحقیق

متغیر دوم (دانش)		متغیرها
P	R	
۰/۹۶۹	۰/۰۰۷	سن اعضا
۰/۰۰۰	۰/۴۳۶**	شغل اصلی
۰/۵۳۴	۰/۱۰۳	تحصیلات
۰/۰۸۶	-۰/۳۰۹	کل درآمد سالانه
۰/۴۰۱	۰/۱۵۴	سابقه عضویت
۰/۳۱۱	-۰/۲۳۹	درآمد حاصل از تعاونی
۰/۵۳۶	۰/۰۹۴	سطح زیر کشت
۰/۰۰۴	۰/۴۴۴**	مشاوره با کارشناسان
۰/۰۳۲	۰/۳۳۵	رادیو و تلویزیون
۰/۲۴۵	۰/۱۸۶	رهبران محلی
۰/۵۲۳	۰/۱۰۲	همکاران با تجربه
۰/۰۶۶	۰/۲۹۰	اعضای تعاونی نمونه
۰/۰۰۳	۰/۴۵۴**	بازدید از تعاونی نمونه
۰/۰۱۰	۰/۳۹۸**	فیلم آموزشی و ویدئویی
۰/۴۹۷	۰/۱۰۹	سخنرانی
۰/۱۱۹	۰/۲۵۴	بحث گروهی
۰/۳۴۶	۰/۱۵۵	پرسش و پاسخ
۰/۷۲۰	۰/۰۵۸	سمینار
۰/۰۲۹	۰/۳۴۱*	محیط عملی
۰/۰۰۶	۰/۴۲۱*	افزایش تولید و درآمد

ادامه جدول ۷

۰/۰۱۹	۰/۳۶۶**	شرکت در کلاس آموزشی
۰/۰۰۱	۰/۵۲۱**	تماس با مروج
۰/۰۰۰	۰/۵۵۵**	بازدید از مزارع و تعاونی نمونه
۰/۰۰۰	۰/۶۱۶**	نمایش فیلم
۰/۰۰۰	۰/۵۵۶**	گردش علمی
۰/۰۰۶	۰/۴۳۴**	شرکت در کارگاههای آموزشی
۰/۰۰۰	۰/۵۴۴**	مطالعه نشریات و مجلات ترویجی
۰/۰۰۰	۰/۵۵۹**	شرکت در طرحهای تحقیقی و ترویجی
۰/۰۳۰	۰/۳۴۰*	اثر دوره آموزشی تولید محصول
۰/۰۰۲	۰/۴۶۹**	مطابقت محتوای آموزشی با نیاز اعضا
۰/۰۰۰	۰/۶۹۶**	توانایی آموزشگر
۰/۰۰۰	۰/۷۱۳**	استفاده از فناوریهای آموزشی
۰/۰۰۰	۰/۷۱۸**	توسعه منابع انسانی
۰/۰۰۰	۰/۶۶۷**	مشارکت اعضا در طراحی، اجرا و ارزشیابی برنامه ها

***: $p \leq 0.01$ **: $p \leq 0.05$

مأخذ: یافته های تحقیق

تحلیل رگرسیونی اثربخشی فعالیتهای آموزشی ترویجی در افزایش دانش اعضای تعاونی

برای بررسی نقش متغیرهای مستقل در تبیین متغیر وابسته تحقیق از تحلیل رگرسیونی

استفاده می شود که در این تحقیق شامل موارد زیر است:

رگرسیون چند متغیره دانش

در این مرحله براساس محاسبات انجام شده، ضریب رگرسیون برابر $R=0.734$ و

ضریب تعیین برابر $R^2=53/8$ محاسبه گردیده است.

بنابراین می توان گفت که متغیرهای موجود در این تحقیق توان تبیین $53/8$ درصد

تغییرات واریانس میزان اثربخشی فعالیتهای ترویجی در تغییر دانش اعضای تعاونی را دارند.

گام اول: در این مرحله اولین متغیری که وارد معادله گردید متغیر مشاوره با کارشناسان است. نتایج محاسبات انجام شده نشان می‌دهد که بیشترین نقش را در اثربخشی، دوره‌های آموزشی ترویجی داشته است که ضریب استاندارد بتای آن برابر ۰/۷۳۴ می‌باشد.

گام دوم: در این گام متغیرهای شرکت در کلاسهای آموزشی ترویجی، سپس در گامهای بعدی بازدید از مزارع و تعاونی نمونه و میزان استفاده از فناوریهای آموزشی وارد شدند (جدول ۸).

جدول ۸. نتایج حاصل از برآورد رگرسیون گام به گام

متغیر	B	اشتباه استاندارد B	Beta	T	Sig
عدد ثابت	۰/۶۹۸	۰/۴۰۳	-	۴/۷۳۴	۰/۰۰۳
مشاوره با کارشناسان	۰/۸۲۰	۰/۱۲۷	۰/۷۳۴	۶/۴۸۱	۰/۰۰۰
شرکت در کلاسهای آموزشی ترویجی	۰/۴۰۹	۰/۲۴۵	۰/۲۳۶	۲/۷۴۱	۰/۰۵۰
بازدید از مزارع و تعاونی نمونه	۰/۴۳۱	۰/۳۲۴	۰/۲۷۶	۳/۹۷۹	۰/۰۰۸
میزان استفاده از فناوریهای آموزشی	۰/۲۹۴	۰/۱۵۲	۰/۱۳۷	۳/۱۸۸	۰/۰۰۹

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتایج محاسبه ضریب همبستگی بین متغیر سن اعضای تعاونی و افزایش دانش نشان می‌دهد که رابطه‌ای بین متغیر مذکور و سطح فوق وجود ندارد. لذا فرض صفر تأیید گردید و فرض تحقیق تأیید نشد. بنابراین می‌توان گفت سن اعضای تعاونی و فعالیتهای ترویجی در افزایش دانش رابطه‌ای نداشته و از هم مستقل می‌باشند. بررسیها و تحقیقات صورت گرفته توسط معتمد (۱۳۸۴)، قانع (۱۳۸۳) و رنچی و همکارانش (Renchie & et al., 2004) نیز این نکته را تأیید می‌نمایند.

نتایج محاسبه ضریب همبستگی بین متغیر سطح تحصیلات اعضای تعاونی و افزایش دانش نشان می‌دهد که رابطه‌ای بین متغیر مذکور و سطح فوق وجود ندارد. لذا فرض صفر تأیید گردید و فرض تحقیق تأیید نشد. بنابراین می‌توان گفت سطح تحصیلات اعضای تعاونی

و فعالیتهای ترویجی در افزایش دانش رابطه ای نداشته و از هم مستقل می باشند. بررسیها و تحقیقات صورت گرفته توسط کنشلو (۱۳۸۱) ورنچی و همکارانش نیز این نکته را تأیید می نمایند.

نتایج محاسبه ضریب همبستگی بین متغیر سابقه عضویت اعضای تعاونی و افزایش دانش نشان می دهد که رابطه ای بین متغیر مذکور و سطح فوق وجود ندارد. لذا فرض صفر تأیید گردید و فرض تحقیق تأیید نشد. بنابراین می توان گفت سابقه عضویت اعضای تعاونی و فعالیتهای ترویجی در افزایش دانش رابطه ای نداشته و از هم مستقل می باشند. بررسیها و تحقیقات صورت گرفته از جمله معتمد نیز این نکته را تأیید می نمایند.

بررسی ضریب همبستگی بین دو متغیر اثر برنامه های آموزشی مربوط به مراحل تولید محصول و افزایش دانش نشان می دهد که رابطه بین دو متغیر مذکور با بیش از ۹۵ درصد اطمینان مثبت شده است. لذا فرض تحقیق تأیید گردید و فرض صفر تأیید نشد. بر این اساس هر چه برنامه های آموزشی مربوط به مراحل تولید محصول بیشتر بوده، دانش اعضا نیز بیشتر شده است.

بررسی ضریب همبستگی بین دو متغیر عوامل مربوط به محتوای آموزشی و افزایش دانش نشان می دهد که رابطه بین دو متغیر مذکور با بیش از ۹۹ درصد اطمینان مثبت شده است. لذا فرض تحقیق تأیید گردید و فرض صفر تأیید نشد. بر این اساس هر چه عوامل مربوط به محتوای آموزشی بیشتر بوده در نتیجه دانش اعضا نیز بیشتر شده است. بررسیها و تحقیقات صورت گرفته توسط معتمد، کنشلو، قانع، صادقی، قناعت و بارت و همکارانش (Barret & et al., 2005) نشان می دهند که بین عوامل مربوط به محتوای آموزشی و افزایش دانش رابطه مثبت وجود دارد که تحقیق حاضر نیز آن را مورد تأیید قرار داده است.

نتایج بررسی ضریب همبستگی بین دو متغیر عوامل مربوط به آموزشگر، فناوری، مشارکت و عوامل انسانی و افزایش دانش نشان می دهد که رابطه بین دو متغیر مذکور با بیش از ۹۹ درصد اطمینان مثبت شده است. لذا فرض تحقیق تأیید شد و فرض صفر تأیید نشد. بر

این اساس هر چه عوامل مربوط به این موارد بیشتر بوده دانش اعضا نیز بیشتر شده است. بررسیها و تحقیقات صورت گرفته توسط معتمد، کشلو، هدایت نژاد، قانع، صادقی، قناعت و بارت و همکارانش (Barret & et al., 2005) نشان می‌دهند که بین عوامل مربوط به آموزشگر، فناوری، مشارکت و عوامل انسانی و افزایش دانش رابطه مثبت وجود دارد که تحقیق حاضر نیز آن را مورد تأیید قرار داده است.

نتیجه گیری و پیشنهاد

در این بخش با توجه به نتایج حاصل از مرور ادبیات، تحلیل توصیفی و رگرسیون می‌توان پیشنهادهای زیر را ارائه داد:

- شغل اصلی افراد با اثربخشی دوره‌ها معنی‌دار و باعث ارتقای دانش اعضا نشده‌است؛ بنابراین باید دوره‌ها را با توجه به حرفه و شغل اعضا طراحی و اجرا نمود تا نیازهای آنها مرتفع گردد.

- پیشنهاد می‌شود از منبع اطلاعاتی مشاوره با کارشناسان ترویج بیشتر استفاده شود، زیرا کارشناسان ترویج نیاز اعضای تعاونی را در طی تماس با آنها و برگزاری دوره‌ها بیشتر می‌شناسند و برای برطرف نمودن این نیازها تلاش بیشتری انجام می‌دهند.

- از دیگر منابع اطلاعاتی که می‌تواند مفید باشد و بیشتر در طی برگزاری دوره‌ها باید از آن استفاده نمود بازدید از تعاونیهای نمونه و پخش فیلمهای آموزشی و ویدئویی و استفاده از رادیو و تلویزیون برای پخش برنامه‌ها و فیلمهای کوتاه آموزشی برای اعضای شرکت‌کننده می‌باشد.

- علاوه بر ارتباط و تماس مستمر با مروجان پیشنهاد می‌شود در کنار کلاسهای آموزشی که به صورت تئوری برگزار می‌شود، از کار و آموزش در محیط عملی و کارگاه‌های آموزشی استفاده شود تا اعضای شرکت‌کننده بتوانند مطالب فرا گرفته شده در کلاس را نیز در محیط عملی به کار گیرند.

- با توجه به مطالب بالا و نتایج حاصل از همبستگی و در کنار استفاده از روشها و منابع ذکر شده، پیشنهاد می شود از دیگر نشریات جدید و بروز استفاده شود و بین اعضای تعاونی در طی برگزاری دوره ها پخش گردد تا اعضای تعاونی به شرکت در طرحهای تحقیقی ترویجی ترغیب شوند.
- با توجه به تعداد زیاد کشاورز عضو تعاونیها باید کلاسها و دوره هایی را در مراحل تولید محصول برگزار نمود.
- در طی برگزاری دورهها، مطابقت داشتن و جدید ونو بودن محتوای دوره ها با نیازهای آموزشی اعضای تعاونی، توانایی آموزشگر، استفاده از فناوریهای آموزشی نوین و ترکیبی، استفاده از فعالیتهای ترویجی در توسعه منابع انسانی و استفاده از مشارکت اعضا در طراحی، اجرا و ارزشیابی برنامه ها باید مدنظر قرار گیرد و در برنامه ریزی و اجرای دوره ها این موارد رعایت و به کار بسته شود.
- با توجه به تأثیر آموزشهای تجربی و عملی در حیطه کاری تعاونیها و نیز افزایش تولیدات و درآمد توصیه می گردد که از این گونه روشها و تجربیات سایر اعضا در این خصوص استفاده بهینه به عمل آید.
- محتوای برنامه های آموزشی به ویژه در زمینه فعالیت تعاونیها از نظر فنی ارتقا یابد و مطابق با آخرین یافته های تحقیقاتی ودانش روز باشد.
- آموزشگران از روشهای آموزشی مختلف و نیز از وسایل آموزشی و کمک آموزشی در طول دوره بیشتر بهره گیرند.
- با توجه به اینکه تناسب مطالب کلاسی با فعالیتهای عملی و کارگاهی در حد کم بوده است لذا پیشنهاد می شود از فعالیتهای عملی و کارگاهی بیشتر استفاده شود.
- برای افزایش دانش اعضای تحصیل کرده توصیه می گردد که نشریات، مجلات، پوستر و بروشورهای ترویجی در بین اعضا به صورت رایگان توزیع گردد.

- برای افزایش دانش اعضای بی سواد و کم سواد از نمایش فیلمهای ترویجی در خصوص فعالیت و حیطه کاری آنها در تعاونی مربوطه‌شان بیشتر استفاده گردد.
- آموزشگران از مطالب نو و جدید در خصوص فعالیتهای مربوط به حوزه کاری تعاونی برای آموزش اعضا بیشتر استفاده نمایند.
- برگزار کنندگان دوره های آموزشی ترویجی نیازها و مشکلات حوزه کاری تعاونیها را بررسی نمایند تا بتوانند محتوای دوره ها را براساس آنها برنامه ریزی و اجرا نمایند تا مسائل و مشکلات اعضا برطرف گردد و مطابق با نیازهاشان شوند.
- مطالب و محتوای برنامه ها باید طوری طراحی و اجرا شود تا با مسائل و شرایط اقتصادی، اجتماعی و فنی اعضای تعاونیها مطابقت داشته باشد و بتواند به آنها در حیطه کاری و تخصصی فعالیتشان در تعاونی کمک نماید.
- باید از اعضای تعاونیها و شرکت کنندگان در دوره ها در طراحی، اجرا و ارزشیابی برنامه ها و فعالیتهای آموزشی ترویجی کمک گرفت تا هم اعضا با توجه به نیازهاشان در فرایند برنامه ریزی شرکت نمایند و هم روحیه همکاری و تشریک مساعی خود را که یکی از ارکان اساسی تشکیل تعاونیها می باشد حفظ نمایند.

منابع

۱. روابط عمومی اداره کل تعاون استان سمنان (۱۳۸۶)، گزارش عملکرد فعالیت های شرکت های تعاونی تولیدی کشاورزی به تفکیک شهرستان ها، سمنان: اداره کل تعاون استان سمنان.
۲. صادقی، ا. (۱۳۸۶)، بررسی اثربخشی فعالیت های شرکت های تعاونی تولید روستایی استان مازندران در دستیابی به اهداف اقتصادی و اجتماعی (مطالعه موردی شهرستان آمل)، پایان نامه کارشناسی ارشد (چاپ نشده) رشته ترویج و آموزش کشاورزی، تهران: دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات.

۳. قانع ، ف . (۱۳۸۳)، بررسی اثربخشی دوره های برگزار شده مدیریت تلفیقی آفات پنبه از دیدگاه کشاورزان پنبه کار شهرستان گرمسار، پایان نامه کارشناسی ارشد (چاپ نشده) رشته ترویج و آموزش کشاورزی، تهران : دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات.

۴. قناعت، ن. (۱۳۸۵)، بررسی اثر بخشی برنامه های ترویج چند منظوره در حفظ و احیاء مراتع شهرستان گرمسار (با تکیه بر بهره برداران)، پایان نامه کارشناسی ارشد (چاپ نشده) رشته ترویج و آموزش کشاورزی، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.

۵. کنشلو، ع. (۱۳۸۱)، بررسی اثربخشی آموزش های ترویجی گندمکاران شهرستان گرمسار در افزایش تولید محصول گندم طی سالهای ۸۰-۱۳۷۹، پایان نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده رشته ترویج و آموزش کشاورزی، تهران : دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.

۶. معتمد ، ر . (۱۳۸۴)، بررسی میزان اثربخشی دوره های آموزشی ترویجی ارائه شده برای داوطلبان طرح بسیج سازندگی شهرستان کرج، پایان نامه کارشناسی ارشد (چاپ نشده) رشته ترویج و آموزش کشاورزی، تهران : دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات.

۷. نسیمی ، ع.(۱۳۸۴)، سبب قطور تعاونی ها و اصلاح نظام بهره برداری کشاورزی ایران، تهران: سازمان تعاون روستایی ایران.

۸. هدایت نژاد ، ع.(۱۳۷۸)، بررسی میزان اثربخشی دوره های آموزش فنی و حرفه ای رسمی وزارت جهاد سازندگی در سال ۷۷-۷۶، پایان نامه کارشناسی ارشد (چاپ نشده) رشته ترویج و آموزش کشاورزی، تهران : دانشگاه تهران.

9. Anderson, J. R. & G. Feder (2004), Agricultural extension: good intentions and hard realities, TheWorld Bank research observer, 19, 1, 42-60. retrieved 18, December from <http://wbro.oxfordjournals.org/cgi/reprint>.

10. Barret, G., W.P. Swanson & V.A. Song (2005), Evaluation of training program for caregivers to aging adults, *Journal of Extension*, 43 (3):21-29.

11. Fairbairn, Brett (2001), Social Movements and Co-operatives: Implications for History and Development, *Review of International Co-operation*, Vol. 94 No. 1.
12. Gaaya ,A.(2001), Extension Education in Agricultural and Rural Development: Role of International Organizations, The FAO Experience. FAO, Institutions and Agrarian Reform Division, Rome (Italy).
13. Kallawy, Peter (2001), The need for attention to the issue rural vocational education, *International journal of Education Development*.
14. Kluge, J., J. Meffert & L. Stein (2000), The German road to innovation, *The McKinsey Quarterly*, 2, pp. 99-105.
15. Renchie, L.D. & A.W. Jones (2004), Effectiveness of an SPAT education program, *Journal of Extension*, 42(6):58-67.
16. Qamar, M.K.(2005), Global trends in agricultural extension: Challenges facing Asia and the Pacific region; FAO Regional Expert Consultation on Agricultural Extension (Bangkok, July 2002), FAO. Rome.
17. Saiyid ,A.(2003), Human development in South Asia 2002, *Agriculture and Rural Development*, Bangalore Town: Oxford University Press